

Toimiva oikeusvaltio ja vakaa demokratia

Oikeusministeriön näkemyksiä tulevan
hallituksen keskeisiksi hankkeiksi

Hyvät väestösuhteet ja laaja kotoutuminen

Ensi hallituskauden suurina kysymyksiä on huolehtia tänne muuttavien ihmisten onnistuneesta ja laaja-alaisesta kotoutumisesta suomalaisen yhteiskuntaan. Kansliapäälliköiden Mahdollisuudet Suomelle –julkaisussa eriarvoistuminen ja sen kasaantuminen nostetaan yhdeksi tulevan hallituskauden keskeisimmistä haasteista. Työllistymisen ohella hyvien väestösuhteiden vahvistaminen ja osallistumisen ja osallisuuden tukeminen ovat olennaisia keinoja vähentää eriarvoisuutta ja edistää kotoutumista. Kotoutumisen painopiste muuttuu erillisiä työllistämispalveluita painottavasta kohti laajempaa yhteiskunnallista osallisuutta, jotta maahanmuuttajataustaiset henkilöt kiinnittyvät mukaan yhteiskuntaan ja eriytymiskehitys saadaan pysäytettyä.

Suomessa asuu useita eri kieli- ja väestöryhmiä. Kielellisiin vähemmistöihin kuuluvat ovat kokeneet kieli-ilmapiirin on heikentyneen. Laiton vihapuhe heikentää sekä yksilöiden että yhteisöjen turvallisuuden tunnetta. Väestöryhmien ja asuinalueiden välillä on terveyseroja, koulutuseroja ja lapsiköyhyys kohdistuu erityisesti tiettyihin ryhmiin. Hyvät väestösuhteet vahvistavat kaikkien väestöryhmien yhteiskunnallista luottamusta sekä mahdollisuuksia hyödyntää osaamistaan.

Keskeiset tavoitteet:

- Nopeuttaa ja tehostaa maahanmuuttajien kotoutumista ja vahvistaa osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Erityistä huomiota kiinnitetään maahanmuuttajanaisten ja –nuorten tilanteeseen.
- Edistää maahanmuuttajien ja vähemmistöjen työllistymistä puuttamalla määrätietoisesti rekrytointisyrjintään. Työelämän syrjimättömyys edistää osaamispotentiaalin tunnistamista

ja hyödyntämistä suomalaisessa yhteiskunnassa.

- Vähentää asuinalueiden eriytymistä sekä lisätä yhdenvertaisuutta koulutuksessa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa.
- Vahvistaa hyvien väestösuhteiden mallin avulla suomalaisen yhteiskunnan resilienssiä ja sisäistä luottamusta.
- Lisätä tietoa ja ymmärrystä kieli- ja muista väestöryhmistä ja heidän oikeuksistaan sekä parantaa kieli-ilmapiiriä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta yhteiskunnassa.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- Viedään kotouttamista osaksi kokonaisvaltaista normaalipalvelua – pyritään etupainotteisuuteen ja koko perheen kotouttamiseen, jonka kautta vahvistetaan työelämäintegraatiota sekä integraatiota kansalaisyhteiskuntaan.
- Syrjintää ja muita nopean työllistymisen esteitä poistetaan. Erityisesti julkishallinnossa otetaan käyttöön monimuotoisuusjohtamisen välineitä.
- Lisätään osaamista vähemmistöasioista ja kieli-ryhmistä opetuksen ja koulutuksen keinoin.
- Osallistetaan uussuomalaisia ja vähemmistöjä eri yhteiskuntaelämän alueella, esimerkiksi vaaleissa tehostetaan vaalitiedotusta näille ryhmille.
- Asuinalueiden eriytymistä ehkäistään riittävällä suunnittelulla ja palveluista huolehtimalla.
- Kehitetään yhdenvertaisuussuunnittelua ja vahvistetaan vihapuheen vastaisia toimia.
- Tunnistetaan monikielisyys Suomen vahvuudeksi ja kehitetään toimintamalleja, joissa hyödynnetään kaksikielisistä ratkaisuista kertynyttä vahvaa osaamista.

Kokonaisuutta kuvattu tarkemmin liitteessä 1.

Syrjäytymisen ehkäiseminen

Eriarvoistuminen ja syrjäytyminen kuuluvat keskeisiin Suomea koskettaviin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Kansliapäälliköiden Mahdollisuudet Suomelle –julkaisussa todetaan, että eriarvoistuminen vähentää kaikkia inhimillisiä voimavaroja, heikentää talouskasvua ja voi horjuttaa yhteiskunnan vakautta. Myös hyvinvointiyhteiskunnan kestävyuden kannalta tarvitaan mahdollisimman monen osallistumista.

Ihmiset ovat erityisen alttiita syrjäytymiselle elämän muutosvaiheissa, kuten koulun tai opiskelun, työsuhteen tai parisuhteen päättyessä. Ylivelkaantuminen on yksi merkityksellinen tekijä suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistumiskehityksessä: ylivelkaantuminen heijastuu ihmisten toimintakykyyn monilla yhteiskunnan eri sektoreilla ja muodostaa yhden syrjäytymisen riskitekijän. Syrjäytyminen ja rikollisuus liittyvät läheisesti toisiinsa. Rikokskäyttäytyminen on usein yhteydessä laaja-alaisiin ongelmiin monilla elämän osa-alueilla, kuten sosiaaliin ja terveydellisiin ongelmiin, huumeiden käyttöön, elämänhallinnan ongelmiin, koulun keskeyttämiseen, työttömyyteen ja uhrikokemuksiin, ja nämä yhdessä voivat johtaa yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Syrjäytyminen aiheuttaa kärsimystä, kasvattaa tyytymättömyyttä sekä heikentää luottamusta ja osallistumista yhteiskunnassa. Syrjäytymiskehityksen pysäyttämiseen ja ehkäisyyn tarvitaan laaja-alaista lähestymistapaa.

Keskeiset tavoitteet:

- Kehitetään syrjäytymisriskin tunnistamista ja mahdollistetaan varhaisen puuttumisen malli, kun useampi syrjäytymisindikaattori täyttyy.
- Syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien henkilöiden avunsaantia tehostetaan viranomaisen välistä palveluun ohjaamista kehittämällä.
- Kansalaisten talousosaamista ja talouden hallintaa kehitetään kaikissa ikäryhmissä ja ylivelkaantuneiden avunsaantia parannetaan.
- Ylivelkaantumista vähennetään tehostamalla luototussääntelyn noudattamista, vähentämällä kuluttajaluottojen houkuttelevuutta ja tarvetta turvautua niihin.

- Rikollisuutta ja rikosten uusimista ehkäistään monipuolisin keinoin.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- Kartoitetaan eri väestöryhmien keskuudessa esiintyviä syrjäytymisen riskitekijöitä ja keinoja niihin vaikuttamiseksi.
- Poliisin, syyttäjän, tuomioistuinten tai ulosoton kohtaamat henkilöt ohjataan myös muiden tarvitsemiensa palveluiden piiriin: ulosotosta talous- ja velkaneuvontaan, poliisilta päihdehoitoon tai väkivallan katkaisuojelmaan, vankilasta ja yhdyskuntaseuraamuksista sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä rikollisuutta ehkäiseviin kuntoutusohjelmiin.
- Kehitetään ylivelkaantumisen torjuntaan tähtäviä vuorovaikutteisia toimintamalleja ja menetelmiä talous- ja velkaneuvonnan, ulosoton, sosiaali- ja terveystoimen sekä järjestöjen kesken.
- Toteutetaan nykyistä tehokkaampia keinoja rajoittaa yksityishenkilöiden ja kotitalouksien hallitsematonta velkaantumista, muun muassa parantamalla luotonantajien kokonaiskuvaa asiakkaan maksukyvyistä ja velkatilanteesta.
- Tuetaan konkurssin tehneiden yrittäjien mahdollisuutta uuteen alkuun ja edistetään yritysten mahdollisuutta hakeutua oikea-aikaisesti yrityssaneerausmenettelyyn.
- Arvioidaan olemassa olevien rikoksentorjuntatoimien riittävyyttä ja vaikuttavuutta sekä lainsäädännön toimivuutta. Arvioinnin pohjalta kehitetään ja vakiinnutetaan valtakunnallisesti vaikuttaviksi todettuja rikosten ennaltaehkäisyyn tähtäviä toimia yhteiskunnan eri osa-alueilla sekä eri kohderyhmissä.
- Perustetaan palvelu rikoksilla oireilevien nuorten auttamiseen sosiaalipalveluiden yhteyteen ja kehitetään joustavaa perusopetusta kohderyhmälle sekä kehitetään nuorten vankien parissa tehtävää työtä vankiloissa.
- Kehitetään ja lisätään valtakunnallisesti seksuaali- ja väkivaltarikollisille tarkoitettua ennaltaehkäiseviä ja uusintarikollisuutta vähentäviä ohjelmia.

Kokonaisuutta kuvattu tarkemmin liitteessä 2.

Vakaa demokratia ja luottamusyhteiskunta

Toimiva demokratia ja vakaa oikeusvaltio edellyttävät osallistumisoikeuksien ja vaikutusmahdollisuuksien yhdenvertaista toteutumista. Poistamalla osallistumisen esteitä ja vahvistamalla kaikkien väestöryhmien osallisuutta voidaan vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa yhteiskunnallista luottamusta. Kansliapäälliköt korostavat Mahdollisuudet Suomelle -esityksessään demokratiaa ja turvallista oikeusvaltiota yhtenä merkittävimmistä politiikkakokonaisuuksista seuraavalla hallituskaudella.

Luottamus on yksi demokratian ja oikeusvaltion perustekijöitä, joka kytkeytyy läheisesti myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Kyberuhkat, vaalivaikuttaminen, valeuutiset ja epädemokraattiset liikkeet asettavat globaalisti haasteita demokratian toimivuudelle. Luottamus on keskeinen yhteiskuntaa koossa pitävä voima. Edistyksellisessä demokratiassa hallinto toimii avoimesti ja yhdessä kansalaisten kanssa.

Keskeiset tavoitteet:

- Käännetään äänestysaktiivisuuden lasku nousuksi ja aktivoidaan erityisesti syrjäytyneitä tai syrjäytymisvaarassa olevia äänestäjiä.
- Vahvistetaan osallisuutta, osallistumisoikeuksien ja aktiivisen osallistumisen toteutumista ja hyviä väestösuhteita.
- Ehkäistään väärän tiedon tai valeuutisoinnin leviämistä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksella ja medialukutaitoa edistämällä.
- Varmistetaan vaalien ja muiden osallistumiskanavien saavutettavuus ja esteettömyys ja arvioidaan keinoja äänestysaktiivisuuden nostamiseksi. Turvataan vaalien luotettavuus varautumalla kyberuhkiin ja muuhun epäasialliseen vaalivaikuttamiseen.
- Edistetään kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutusta.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- Luodaan kansallinen demokratiaohjelma, jonka tavoitteena on yhdenvertaisen osallistumisen edistäminen, vaalien luotettavuuden turvaaminen, hallinnon avoimuuden lisääminen ja yhteiskunnallisen luottamuksen vahvistaminen.
- Turvataan puolueiden ja ehdokkaiden toimintaedellytykset ja huolehditaan vaali- ja puoluerahoituksen avoimuudesta.
- Tuetaan kuntia ja maakuntia ottamaan käyttöön lainsäädännössä mahdollistetut osallistumiskeinot tuottamalla informaatiota, tarjoamalla koulutusta sekä rakentamalla ja kehittämällä sähköisiä osallistumispalveluita.
- Edistetään ja tuetaan korruption vastaisia toimia tavoitteena, että Suomi olisi jatkossakin yksi maailman vähiten korruptoituneista valtiosta. Hallinnon avoimuutta ja vastuullisuutta parannetaan valmistelemalla kansallinen lobbareirekisteri.
- Monipuolistetaan ja yhdenmukaistetaan valtioneuvoston kuulemismenettelyitä kehittämällä hankesuunnittelua, tukiprosesseja ja sähköisiä menettelyitä.
- Annetaan hallituskausittain kertomus lainvalmistelun tilasta ja kehittämiskohteista. Tätä varten muodostetaan paremman sääntelyn indikaattorit, jotka toimivat kertomuksen pohjana.

Kokonaisuutta kuvattu tarkemmin liitteessä 3.

Oikeusturvan parantaminen ja oikeuslaitoksen resurssit

Tuomioistuinlaitoksen toimintaympäristön ulkoiset muutokset, kuten kansainvälistyminen ja monikulttuuristuminen, yhä monimutkaistuvampi oikeudellinen sääntely, EU-oikeuden merkityksen lisääntyminen tuomioistuinten toiminnassa ja erityisalojen syvällistä asiantuntemusta vaativien asioiden lisääntyminen asettavat tuomioistuinten toiminnalle suuria haasteita. Myös väestön ikääntyminen ja asiakaskunnan kansainvälistyminen lisäävät yhtäältä korkeatasoisten oikeudellisten palveluiden tarvetta ja toisaalta edellyttävät työmäärän tasaamista. Myös muilta sektoreilta, kuten ulosotolta, oikeusavulta ja yleiseltä edunvalvonnalta aiempaa syvempää osaamista ja laajempaa asiantuntemusta.

Korkeatasoinen oikeuslaitos on yhteiskuntamme tukipilari. Mikäli oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä ei huolehdi, on vaarana kansalaisten oikeusturvan heikentyminen ja luottamuksen rapautuminen oikeusjärjestelmän toimivuuteen. Oikeushallinnon kulut koostuvat valtaosin ihmistyöstä. Digitalisaatio, uudenlaiset työvälineet ja vähitellen myös tekoäly tuovat tulevaisuudessa lisää tehokkuutta ja apua, mutta ne eivät voi korvata ihmistyötä.

Laadukas oikeudenhoito edistää yhteiskunnan vakautta, taloudellista toimivuutta, kilpailukykyä ja lisää kansalaisten yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia.

Tavoitteet:

- Varmistetaan oikeudenhoidon riittävät resurssit.
- Mikäli rikosoikeudellisessa viranomaisketjussa lisätään resursseja yhteen kohtaan (esim. poliisille), tulee koko ketjun resursseja lisätä, jotta toimivuus varmistetaan.
- Kansalainen löytää oikeudellisiin ongelmiin ratkaisun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.
- Korkealaatuinen oikeusturva on kaikkien saatavilla kohtuullisin kustannuksin.

Esimerkkejä toimenpiteistä:

- Kehitetään valtakunnallinen avustajien päivitysjärjestelmä.
- Kehitetään vaihtoehtoisia konfliktinratkaisukeinoja ja laajennetaan riita-asioiden sovittelua.
- Uudistetaan oikeudenkäyntikulusääntely.
- Perustetaan valtakunnallinen oikeusapu- ja edunvalvontavirasto.
- Jatketaan hovi- ja hallinto-oikeuksien uudistamista.
- Siirretään riidattomat asiat, kuten avioerot ja vihkimiset, pois tuomioistumista tavoitteena tuomioistuinten keskittyminen ydintehtävien hoitamiseen.
- Kehitetään sähköisiä asiointi- ja neuvontapalveluita.
- Jatketaan tuomioistuinten sähköisten käsittelyjärjestelmien kehittämistä työmäärän tasaamiseksi ja käsittelyaikojen nopeuttamiseksi.

Hyvät väestösuhteet ja laaja kotoutuminen

Ensi hallituskauden suurina kysymyksiä on huolehtia tänne muuttavien ihmisten onnistuneesta ja laaja-alaisesta kotoutumisesta suomalaisen yhteiskuntaan. Kansliapäälliköiden Mahdollisuudet Suomelle –julkaisussa eriarvoistuminen ja sen kasaantuminen nostetaan yhdeksi tulevan hallituskauden keskeisimmistä haasteista. Työllistymisen ohella hyvien väestösuhteiden vahvistaminen ja osallistumisen ja osallisuuden tukeminen ovat olennaisia keinoja vähentää eriarvoisuutta ja edistää kotoutumista. Huomiota on kiinnitettävä siihen, että perheet eivät jää ulkopuolelle. Kansainvälisten vertailujen perusteella Suomella on paljon parantamista maahanmuuttajanaisten työllistämisen ja maahanmuuttajaoppilaiden koulutuksen onnistumisessa.

Suomessa asuu useita eri kieli- ja väestöryhmiä. Hyvät väestösuhteet vahvistavat kaikkien väestöryhmien yhteiskunnallista luottamusta sekä mahdollisuuksia hyödyntää osaamistaan. Hyvien väestösuhteiden politiikan kohteena ovat sekä yhteisöt että niihin kuuluvat yksilöt ja se voi kohdistua esimerkiksi väestösuhteisiin liittyvien jännitteiden ennaltaehkäisyyn ja ratkaisemiseen (väestösuhteiden mittaaminen, varhainen puuttuminen, sovittelu, jälkihoito jne.) ja myönteisen vuorovaikutuksen ja osallisuuden lisäämiseen eri elämänaluilla. Osallisuuden lisäämisellä on tutkimusten mukaan keskeinen merkitys myös rikollisuuden ja erilaisten ääri-ilmiöiden ennaltaehkäisyssä.

Maahanmuuttoon ja vähemmistöihin liittyvä keskustelu on ajoittain polarisoitunutta. Kielellisiin vähemmistöihin kuuluvat ovat kokeneet kieli-ilmapiiirin on heikentyneen. Laiton vihapuhe heikentää sekä yksilöiden että yhteisöjen turvallisuuden tunnetta. Väestöryhmien ja asuinalueiden välillä on terveysteroja, koulutuseroja ja lapsiköy-

hyys kohdistuu erityisesti tiettyihin ryhmiin.

Hyvät väestösuhteet edellyttävät yhdenvertaisuutta sekä kokemusta yhteiskuntaan kuulumisesta. Kotoutumisen painopiste muuttuu erillisiä työllistämispalveluita painottavasta kohti laajempaa yhteiskunnallista osallisuutta, jotta maahanmuuttajataustaiset perheen jäsenet kiinnittyvät mukaan yhteiskuntaan ja eriytymiskehitys saadaan pysäytettyä.

Tavoitteet:

- Nopeuttaa ja tehostaa maahanmuuttajien kotoutumista ja vahvistaa osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Erityistä huomiota kiinnitetään maahanmuuttajanaisten ja –nuorten tilanteeseen.
- Edistää maahanmuuttajien ja vähemmistöjen työllistymistä puuttamalla määrätietoisesti rekrytointisyrjintään. Työelämän syrjimättömyys edistää osaamispotentiaalin tunnistamista ja hyödyntämistä suomalaisessa yhteiskunnassa.
- Vaikuttaa asuinalueiden eriytymiseen sekä eriytymiseen mm. koulutuksessa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa.
- Vahvistaa hyvien väestösuhteiden mallin avulla suomalaisen yhteiskunnan resilienssiä ja sisäistä luottamusta.
- Varmistaa kielellisten oikeuksien toteutuminen, lisätä tietoa kieli- ja muista väestöryhmistä ja heidän oikeuksistaan sekä parantaa kieli-ilmapiiiriä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta yhteiskunnassa.

Toimenpiteet:

- Osallistetaan uussuomalaisia ja vähemmistöjä eri yhteiskuntaelämän alueilla, esimerkiksi vaaleissa suunnataan vaalitiedotusta näille ryhmille.
- Huolehditaan osallistavista kuulemiskäytännöistä sekä monimuotoisen kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksistä.
- Viedään kotouttamista enemmän osaksi normaalipalveluita.
- Kotouttamiskoulutuksessa pyritään etupainotteisuuteen ja vahvistamaan työelämäintegraatiota.
- Syrjintää ja muita nopean työllistymisen esteitä poistetaan. Erityisesti julkishallinnossa otetaan käyttöön monimuotoisuusjohtamisen välineitä. Syrjimättömyyden valvontaan tehostetaan.
- Asuinalueiden eriytymistä ehkäistään riittävällä suunnittelulla ja palveluista huolehtimalla.
- Koulussa huolehditaan riittävästä perusvalmiuksista ennen siirtymistä toisen asteen koulutukseen.
- Lisätään osaamista vähemmistöasioista ja kieli-ryhmistä opetuksen ja koulutuksen keinoin.
- Kehitetään yhdenvertaisuussuunnittelua: työelämän, oppilaitosten ja palveluiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi.
- Vahvistetaan vihapuheen vastaisia toimia; tämä edellyttää eri toimenpiteiden ja toimijoiden saumatonta yhteistyötä.
- Valmistellaan kansallinen kielistrategia.
- Tunnistetaan monikielisyys Suomen vahvuudeksi ja kehitetään kielelliset oikeudet takaavia toimintamalleja.
- Kiinnitetään huomiota maahan muuttaneiden perheiden kielellisiin tarpeisiin, erityisesti Suomeen töihin saapuvien perheiden lasten koulutusmahdollisuuksiin sekä maahanmuuttajanaisten kielenopetukseen.

Resurssit

- vastuuministeriö OM ja TEM, mukana valmistelussa tulisi olla myös OKM, SM, LVM
- virkamiesvalmistelu tarpeellisia sidosryhmiä kuullen
- toimenpiteet ja osahankkeet budjetoitava erikseen.

Syrjäytymisen ehkäiseminen

1. Tarve ja keskeinen sisältö

Syrjäytymisen käsitteellä kuvataan nykyaikaisia yhteiskunnallisen huono-osaisuuden muotoja, jotka voivat liittyä muun muassa työmarkkina-asemaan, elintasoon, koulutukseen, terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja elinympäristöön. Syrjäytymisen ilmiöön liittyy ajatus prosessista, jossa yksilön sivuun joutuminen ja huono-osaisuus syventyvät ja josta on heikot mahdollisuudet vapautua. Monesti syrjäytymisen mahdolliset seuraukset, kuten köyhyys, työttömyys ja sairastelu voivat olla myös syrjäytymisen syitä. Ihmiset ovat erityisen alttiita syrjäytymiselle elämän muutosvaiheissa, kuten koulun tai opiskelun, työsuhteen tai parisuhteen päättyessä. Ylivelkaantuminen on yksi merkityksellinen tekijä suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistumiskehityksessä: ylivelkaantuminen heijastuu ihmisten toimintakykyyn monilla yhteiskunnan eri sektoreilla ja muodostaa yhden syrjäytymisen riskitekijän. Myös syrjäytymisellä ja rikollisuudella on keskinäisiä kytkentöjä. Rikokskäyttäytyminen on usein yhteydessä monia elämän osa-alueita koskettaviin ongelmiin, jotka yhdessä voivat johtaa yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Toisaalta rikoksiin syyllistyminen helposti ylläpitää tai vahvistaa syrjäytymistä ja väestön polarisoitumista.

Eriarvoistuminen ja syrjäytyminen kuuluvat keskeisiin Suomea koskettaviin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Ne vähentävät kaikkia inhimillisiä voimavaroja, heikentävät talouskasvua ja voivat horjuttaa yhteiskunnan vakautta (Mahdollisuudet Suomelle, s. 16). Myös hyvinvointiyhteiskunnan kestävyyskannalta tarvitaan mahdollisimman monen osallistumista (s. 21). Syrjäytyminen aiheuttaa kärsimystä, kasvattaa tyytymättömyyttä sekä heikentää luottamusta ja osallistumista

yhteiskunnassa. Turvallisessa oikeusvaltiossa on vahvistettava osallisuutta, ja syrjäytymiskehityksen pysäyttämiseen ja ehkäisyyn tarvitaan laaja-alaista lähestymistapaa (s. 24).

Seuraavassa esitetään erityisesti OM:n hallinnon kannalta olennaisia näkökulmia syrjäytymisen ehkäisemiseksi ensi hallituskaudella. Näkökulmat ovat tiivistäen seuraavat:

- Monet poliisin, syyttäjän, tuomioistuinten tai ulosoton kohtaamat henkilöt ovat vaarassa syrjäytyä tai jo syrjäytyneitä. Vangit ovat usein velkaantuneita, heillä on terveysongelmia ja asumiseen liittyviä haasteita. Pikavipeistä velkomustuomioita saavilla henkilöillä on monesti talouden hallintaan liittyviä ongelmia. Oikeuslaitos, ulosotto ja poliisi kohtaavat ihmisiä, jotka ovat vaarassa pudota palveluverkon ulkopuolelle, vaikka he olisivat kaikista eniten avun tarpeessa. Kärkihankkeella varmistetaan, että viranomaisien asiakkaat ohjataan myös muiden tarvitsemiensa palveluiden piiriin: ulosotosta talous- ja velkaneuvontaan, poliisilta päihdehoitoon tai väkivallan katkaisuojelmaan, vankilasta ja yhdyskuntaseuraamuksista sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä rikollisuutta ehkäiseviin kuntoutusohjelmiin.
- Ylivelkaantuminen lisää eriarvoisuutta ja syrjäytymisriskiä. Ylivelkaantumista tulee ehkäistä paitsi edistämällä talous- ja velkaneuvontaan ohjaamista, myös parantamalla kansalaisten talousosaamista, tehostamalla luototussäätelyn noudattamista sekä vähentämällä kuluttajaluottojen houkuttelevuutta ja tarvetta turvautua niihin. Luotottajien kokonaiskuvaa asiakkaan maksukykyvystä tulisi parantaa. Niin ikään terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyessä kunnilta maakunnille olisi varmistuttava asiakasmaksujen ja niiden perintään liittyvien käy-

täntöjen kohtuullisuudesta asiakkaan kannalta. Jo ylivelkaantuneiden asemaa tulisi helpottaa muun muassa talous- ja velkaneuvonnan saatavuutta edelleen parantamalla sekä yrittäjien uutta mahdollisuutta tukemalla.

- Yhteiskunnallisilla asenteilla ja erityisesti syrjinnällä on vaikutusta väestöryhmien mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnassa. Kärkihankkeessa tunnistettaisiin eri väestöryhmien keskuudessa esiintyviä syrjäytymisen riskitekijöitä ja keinoja niihin vaikuttamiseksi.

2. Sisältö

2.1. Ylivelkaantuminen

Kotitalouksien velkaantuminen ja ylivelkaantuminen ovat kasvaneet niin Suomessa kuin monissa muissa EU-maissa koko 2000-luvun, minkä seurauksena osa kuluttajista on syrjäytynyt taloudellisesti. Maksuhäiriöisten henkilöiden määrä on korkea, ja se on ollut jatkuvasti lievässä nousussa. Maksuhäiriöisiä henkilöitä oli Asiakastieto Oy:n tilastojen mukaan syksyllä 2018 jo yli 380 000. Myös kotitalouksien velkakanta käytettävissä oleviin tuloihin nähden nousi vuoden 2017 lopussa uudelle ennätystasolle yli 128 prosenttiin, ja tuleva korkojen nousu on omiaan pahentamaan velkaongelmia.

Ylivelkaantumisen ja syrjäytymisen väliset syy-yhteydet ovat monisuuntaisia. Yhtäältä huono-osaisuus voi aiheuttaa ylivelkaantumista: köyhien ja pienituloisten riski ylivelkaantua muun muassa äkillisten elämänmuutosten yhteydessä on suuri, sillä heidän taloudessaan ei yleensä ole joustovaraa ja yllättävien hankintojen rahoittaminen voi olla mahdollista esimerkiksi vain turvautumalla kalliisiin kuluttajaluottoihin. Toisaalta ylivelkaantuminen nostaa etenkin pitkään jatkuessaan uupumisen, sairastumisen ja syrjäytymisen riskiä sekä vaikuttaa kielteisesti työllistymiseen. Ylivelkaantumiseen puuttuvat toimet ovat usein samalla toimia köyhyys- ja syrjäytymisriskin pienentämiseksi sekä eriarvoistumisen ehkäisemiseksi. Ylivelkaantumisessa kysymys ei ole ainoastaan yksilötason vaikutuksista. Ylivelkaantumisella voi makrotason ongelmana olla vaikutuksia reaali-talouteen. Kotitalouksien ja yritysten velkaantumisen kasvaessa velkankantokyky nopeammin voi seurauksena olla pankkien luotonantokyvyn heikentyminen ja pahimmillaan pankkikriisi, mikä

saattaa puolestaan johtaa kokonaistuotannon voimakkaaseen supistumiseen omine, muun muassa työllisyyteen liittyvine vaikutuksineen. Köyhyys ja ylivelkaantuminen muodostavat myös yhden tekijän osallistumisen eriarvoistumisessa, joka on yksi suomalaisen demokratian keskeisiä haasteita. Siten ylivelkaantumisella on vaikutuksia myös yhteiskunnan keskeisiin rakenteisiin ja niitä ylläpitäviin funktioihin, kuten demokratian toimivuuteen, luottamukseen ja yhteiskunnalliseen koheesioon.

Toimia ylivelkaantumisen ehkäisemiseksi ja rajoittamiseksi:

- Kansalaisten talousosaamista ja talouden hallintaa kaikissa ikäryhmissä tulisi edelleen parantaa. Kehittämismahdollisuuksia voitaisiin tarkastella esimerkiksi varusmies- ja siviilipalveluksen sekä toisen asteen koulutuksen yhteydessä. (PLM, OKM, OM)
- Ennaltaehkäisevää talousneuvontaa vahvistetaan kehittämällä vuorovaikutteisia toimintamalleja ja menetelmiä eri toimijoiden, kuten talous- ja velkaneuvonnan, ulosoton, sosiaali- ja terveystoimen sekä järjestöjen kesken. (OM, STM + muut)
- Parantamalla sosiaalisen luoton saatuutta voitaisiin vähentää tarvetta turvautua kalliisiin kuluttajaluottoihin ja helpottaa erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien velallisten asemaa. (STM)
- Kuluttajaluottojen houkuttelevuutta voitaisiin vähentää myös jatkamalla aggressiivisen markkinoinnin hillitsemiseen tähtäävää työtä. (OM)
- Valtiovarainministeriön ns. makrovakaussvähentämisen työryhmän työn pohjalta valmisteltaisiin toimenpiteitä, joilla voitaisiin nykyistä tehokkaammin rajoittaa yksityishenkilöiden ja kotitalouksien hallitsematonta velkaantumista. Harkinnassa ovat olleet erityisesti taloyhtiölainojen enimmäismäärän rajoittaminen sekä asunto-ottoja ja mahdollisesti muita kuluttajaluottoja koskevien uusien makrovakaussvähentämisen käyttöön. (VM + OM)
- Luotonantotilastusta koskevan sääntelyn noudattamista ja valvontaa tulisi tehostaa. (OM, VM ja TEM)
- Parantamalla luotonantajilla olevaa kokonais-kuvaa henkilön maksukykyä, velkatilanteesta ja luottojen hoitamisesta voitaisiin hillitä ylivelkaantumista. Oikeusministeriössä on selvitetty positiivisen luottotietorekisterin perustamista. Selvityksessä ehdotetaan, että mahdollisesti perustettavan rekisterin ylläpitäjänä toimisi Verohallinnon Tulorekisteriyksikkö (OM + VM). Myös negatiivisia luottotietoja koskevan sääntelyn ajantasaisuutta olisi perusteltua tarkastella (OM).

- Monet vähävaraiset henkilöt joutuvat perinnän kohteeksi esimerkiksi terveydenhuollon asiakasmaksujen vuoksi. Nykyisin kunnat, toisin kuin valtio, voivat käyttää perintäyhtiöitä ja tätä mahdollisuutta käytetään hyvin usein, kun taas mahdollisuuksia maksujen perimättä jättämiseen tai alentamiseen käytetään harvemmin. Terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyessä kunnilta maakunnille olisi varmistettava asiakasmaksujen ja niiden perintään liittyvien käytäntöjen kohtuullisuudesta asiakkaan kannalta. (STM, OM)

Toimia jo ylivelkaantuneiden aseman parantamiseksi:

- Velkaantuneilla kansalaisilla tulee olla käytävissä laadukkaat ja helposti saavutettavat talous- ja velkaneuvonnan palvelut, jotta ongelmat voidaan saada hallintaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Ylivelkaantuneiden ohjaamista ulosotosta talous- ja velkaneuvontaan parannetaan. (OM)
- Mahdollisuuksia laajentaa velkomuskanteita käsittelevien tuomioistuinten tutkimisvaltaa tulisi selvittää, jotta kohtuuttomien sopimusehtojen käyttöön voitaisiin puuttua tuomioistuimissa nykyistä tehokkaammin. (OM)
- Sosiaali- ja terveystaloudessa on syytä mahdollisuuksien mukaan huomioida velkaongelmien merkitys. (STM)
- Ylivelkaantuminen voi ääritapauksissa johtaa asunnottomuuteen. Asunnottomuuden ehkäisemiseen liittyvää työtä olisi perusteltua jatkaa ensi hallituskaudella. (YM)
- Yritystoiminnan epäonnistumisesta voi seurata monenlaisia, muun muassa taloudellisia ja terveydellisiä ongelmia. Tällaiset elämän negatiiviset käännekohdat nostavat tyypillisesti syrjäytymisriskiä. Konkurssin tehneiden yrittäjien mahdollisuutta uuteen alkuun tulee poikkihallinnollisesti tukea (OM + muut). Henkilökohtaista velkavastuuta koskevien kysymysten lisäksi yrittäjien uuteen mahdollisuuteen liittyvät esimerkiksi pääsy ennakoperintärekisteriin (VM) sekä maksukyvyttömyyteen perustuvat elinkeinotoiminnan harjoittamisen kiellot.
- Lisäksi tulisi edistää talousvaikeuksissa olevien mutta vielä elinkelpoisten yritysten mahdollisuutta hakeutua oikea-aikaisesti yrityssaneerausmenettelyyn, jonka tulisi olla myös pienten yritysten näkökulmasta kustannuksiltaan kohtuullinen sekä joustava. (OM)

2.2. Rikollisuuden ennaltaehkäisy

Syrjäytyminen ja rikollisuus liittyvät läheisesti toisiinsa. Rikoksentekijäytyminen on usein yhteydessä laaja-alaisiin ongelmiin monilla elämän osa-alueilla, kuten sosiaaliin ja terveydellisiin ongelmiin, huumeiden käyttöön, elämäntilanteen ongelmiin, koulun keskeyttämiseen, työttömyyteen ja uhrikokemuksiin, ja nämä yhdessä voivat johtaa yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Toisaalta rikoksiin syyllistyminen helposti ylläpitää tai vahvistaa syrjäytymistä ja väestön polarisoitumista. Rikollisuudesta aiheutuu yhteiskunnassa useita erilaisia haittoja. Rikollisuuden ehkäiseminen ennakolta on yhteiskunnalle edullisempaa kuin jälkikäteen puuttuminen.

Rikollisuuden ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn tähtäävät toimenpiteet ulottuvat usean ministeriön hallinnonalalle. Rikollisuutta, ja samalla myös syrjäytymistä, voidaan ehkäistä muun muassa koulutuksen ja kaikille tarjottavien sosiaali- ja terveyspalveluiden avulla, kuten päihde- ja mielen-terveyspalveluilla. Rikoksiin syyllistyneiden kohdalla uusintarikollisuutta voidaan lisäksi ehkäistä panostamalla rangaistusten täytäntöönpanossa toimiin, joiden on todettu vähentävän uusimisriskiä. Rikosprosessi, ja yleisemminkin oikeusprosessi, voidaan nähdä myös mahdollisuutena tavoittaa yhteiskunnassa syrjäytyneitä, ja ohjata heitä tarvitsemansa tuen piiriin.

Kärkihankkeessa arvioitaisiin olemassa olevien toimien riittävyttä ja vaikuttavuutta sekä lainsäädännön toimivuutta rikosten ennaltaehkäisyyn sekä uusintarikollisuuden ehkäisyyn näkökulmasta. Arvioinnin pohjalta hankkeessa kehitettäisiin ja vakiinnutettaisiin valtakunnallisesti vaikuttaviksi todettuja työmenetelmiä, ja varmistettaisiin niiden resursointi, sekä tehostettaisiin rikosten ennaltaehkäisyyn tähtäviä toimia yhteiskunnan eri osa-alueilla sekä eri kohderyhmissä. Rangaistusten täytäntöönpanossa panostettaisiin uusintarikollisuutta vähentäviin toimiin. Hankkeessa varmistettaisiin viranomaisten yhteistyö palveluihin ohjaamisessa. Hankkeen toteuttaminen edellyttää usean ministeriön (OM, STM, SM, OKM, TEM), niiden alaisen hallinnon, kuntien ja maakuntien sekä kolmannen sektorin yhteistyötä.

Seuraavassa esitetään esimerkkejä mahdollisista toimenpiteistä ja niiden arvioiduista kustannuksista:

- perustetaan palvelu rikoksilla oireilevien nuorten auttamiseen sosiaalipalveluiden yhteyteen ja kehitetään joustavaa perusopetusta kohde-

ryhmälle sekä kehitetään nuorten vankien parissa tehtävää työtä vankiloissa (1 milj. e; STM, OKM, OPH, maakunnat, RISE)

- selvitetään mahdollisuuksia alaikäisten vankien systemaattiseen tutkintavankilan ja vankilan ulkopuoliseen sijoittamiseen YK:n edellyttämällä tavalla (OM, STM, RISE, kolmas sektori)
- kehitetään ja lisätään valtakunnallisesti väkivaltarikollisille tarkoitettua Aggredi-tyyppistä ohjelmaa, jonka tavoitteena on vähentää asiakkaiden väkivaltaista käyttäytymistä ja myötävaikuttaa heidän elämäntilanteensa paranemiseen ja hyvinvoinnin lisääntymiseen (1,5 milj. e; STM, RISE, maakunnat, kolmas sektori)
- kehitetään ja lisätään lähisuhdeväkivallan tekijöille tarkoitettuja väkivallan katkaisuoohjelmia valtakunnallisesti (1 milj. e; STM, RISE, maakunnat, kolmas sektori)
- tarjotaan Uusi suunta -ohjelmaa henkilöille, jotka eivät vielä ole syyllistyneet seksuaalirikoksiin (0,8—2,7 milj. e) ja laajennetaan muutoinkin seksuaalirikoksia ennaltaehkäiseviä palveluita ja kuntoutusta rangaistusjärjestelmän ulkopuolella (STM, RISE, maakunnat, kolmas sektori)
- varmistetaan Tie selväksi -mallin tuki rattijuopumuksesta kiinnijääneille matalan kynnyksen ja nopean, varhaisen puuttumisen periaatteilla sosiaali- ja terveydenhuollon ohjauksen yhteydessä (STM, maakunnat)
- varmistetaan monipuolisesti erilaisten vanhemmuutta ja vuorovaikutusta tukevien (mm. Multidimensionaalinen perheterapia MDFT, Voimaperheet) sekä arjen- ja elämänhallintataitoja tukevien (mm. aggression ja suuttumuksen hallinta) terapia- ja työmuotojen levittäminen ja niihin kouluttaminen (0,5 milj. e) (OM, STM, OKM, hallinnonalat, kolmas sektori)
- lisätään ulkomaalaistaustaisten rikoksilla oireilevien henkilöiden ennaltaehkäiseviä palveluja ja yhteiskuntaan sopeutumista edistävää toimintaa vankiloissa (0,5 – 1 milj. e; STM, OM, RISE, kunnat, kolmas sektori)
- lisätään rangaistukseen tuomittujen mahdollisuuksia osallistua rikoksetonta elämää tukevaan toimintaan rangaistuksen suorittamisen aikana ja sen jälkeen
- sovitetaan yhteen maakunnan ja Rikosseuraamuslaitoksen asiakassuunnitelmat ja otetaan käyttöön moniviranomaisyhteistyönä toteutettava tuetun vapautumisen malli
- arvioidaan moniammatillisena yhteistyönä rangaistuksiin tuomittujen työ- ja toimintakyky sekä lukemisen, kirjoittamisen, matematiikan ja digitaitojen puutteet ja tarjotaan niihin tukea

(vapaa sivistystyö, aikuisten peruskoulutus) sekä selvitetään eläkkeen ja ammatillisen koulutuksen mahdollisuudet

- lisätään päihde- ja mielenterveyspalveluihin ohjaamista sakon muunnon, yhdyskuntaseuramusten ja valvotun koevapauden aikana
- varmistetaan rangaistuksista vapautuvien asuminen ja asumissosiaalisen työn tuen tarve.

(Viimeksi mainittujen toimenpidekokonaisuuksien osalta OM, RISE, STM, OKM, maakunnan aikuissosiaalityö, päihde- ja mielenterveyspalvelut, kasvupalvelut, vankiterveydenhuolto, Kela, ohjaamot)

2.3. Oikeusapu ja edunvalvonta

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti edellyttää, että asianosaisilla on käytettävissään riittävät oikeusapupalvelut riippumatta heidän taloudellisesta asemastaan. Käynnissä on selvitys julkisen oikeusavun palvelujen saatavuudesta ja laadusta. Turvanpaikanhakijoiden osalta hankkeessa on jo julkaistu raportti. Tutkimus valmistuu kokonaisuudessaan syksyllä 2019. Syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta on olennaista, että selvityksen pohjalta ryhdytään toimenpiteisiin, joilla varmistetaan, että oikeusapupalvelujen ulkopuolelle ei jää turvapaikanhakijoita tai muita asiakasryhmiä. Julkisen oikeusavun saamisen taloudellisia edellytyksiä tulisi tarkastella tästä näkökulmasta. Lisäksi yhtenä ryhmänä ovat esitutkintavaiheessa olevat epäillyt ja muut asianosaiset, joilla on lain mukaan oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa. Tämän oikeuden toteutumisen varmistaminen edellyttää käytännössä päivystysjärjestelmän luomista, mikä palvelisi sekä epäiltyjä että muita asianosaisia ja tehostaisi rikosprosessin etenemistä.

Henkilöt, jotka eivät kykene itse hoitamaan sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi taloudellisia ja muita asioita, ovat usein syrjäytymisvaarassa tai jo syrjäytyneitä henkilöitä. Heidän asemansa turvaamiseksi tuomioistuini tai maistraatti voi määrätä edunvalvojaksi joko yksityishenkilön tai yleisen edunvalvojan. Apua tarvitsevat yhä useammin nuoret ja keski-ikäiset velkaantuneet henkilöt. Yleisen edunvalvonnan resurssit ja laatu tulee varmistaa, jotta näiden henkilöiden syrjäytymistä voidaan edunvalvonnan keinoin ehkäistä. Laadun arvioimiseksi tulee perustaa laadun arviointijärjestelmä, jolla palvelun laatua voidaan seurata

pitkäjänteisesti. Edunvalvonnan resursseja tulisi lisäksi suunnata asiakaskohtaiseen sidosryhmätyöhön, jossa päämiehen ongelmia voidaan selvittää ja ratkaista moniammatillisessa yhteistyössä.

2.4. Yhdenvertaisuuden huomioiminen syrjäytymisen ehkäisemisessä

Eriarvoisuustutkimuksissa painotetaan usein sosiaalisten suhteiden ensisijaisuutta syrjäytymisen ennalta ehkäisevänä tekijänä. Tästä näkökulmasta on myös tärkeää tunnistaa ryhmiä, joiden kohdalla riski pudota yhteiskunnallisen palvelujärjestelmän sekä sosiaalisten turvaverkkojen ulkopuolelle on kohonnut. Yhteiskunnallisilla asenteilla ja erityisesti syrjinnällä on vaikutusta sen kohteeksi joutuvien väestöryhmien mahdollisuuksiin toimia yhteiskunnassa. Oikeusministeriö on kehittänyt kotouttamis- ja syrjinnän vastaisen työn yhteydessä väestösuhdepolitiikkaa, jonka tavoitteena on myönteisen vuorovaikutuksen ja luottamuksen lisääminen eri yhteiskunnallisten ryhmien välillä sekä osallisuuden tukeminen ihmisten arjessa. Väestösuhdepolitiikan menetelmiä sekä riskiryhmille kohdennettua ennalta ehkäisevää politiikkaa voidaan soveltaa myös eriarvoisuuden, köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisessa työssä. Käytännössä tämä edellyttää syrjäytymisen kannalta keskeisten riskitekijöiden tunnistamista eri väestöryhmien keskuudessa sekä niihin vaikuttamista eri menetelmin. Kärkihankkeessa pyrittäisiin tunnistamaan syrjäytymisen vaarassa olevia riskiryhmiä ja ryhmien eriarvoisuuden kannalta keskeisiä kysymyksiä (syrjintä, segregatio, sosiaalisten verkostojen puute jne.) sekä toimenpiteitä, joilla syrjäytymiskehitystä voidaan ennaltaehkäistä ja torjua.

3. Alustava arvio resurssitarpeista

Ylivelkaantumisen sekä *oikeusavun ja edunvalvonnan* osalta OM:n valmistelijaresurssitarve olisi alustavan arvion mukaan 7 htv. Muiden ministeriöiden henkilöresurssitarpeesta ei voida esittää tässä vaiheessa edes alustavaa määrällistä arviota. Kuten edeltä ylivelkaantumisen osalta kuitenkin käy ilmi, resurssitarpeet voisivat koskea erityisesti VM:ää ja STM:ää (hallinnonaloineen, esim. Verohallinto, Suomen Pankki ja Finanssivalvonta) sekä jossain määrin esimerkiksi OKM:ää, TEM:iä ja PLM:ää hallinnonaloineen.

Rikosten ennaltaehkäisyn osalta kärkihankkeen kesto olisi kolmesta neljään vuotta ja OM:n valmistelijaresurssitarve 3–4 htv. Hankkeen aikana voitaisiin käynnistää kokeiluja vaikuttaviksi todetuista keinoista. Palveluiden tuottajia voivat olla maakuntien tai kuntien sosiaalipalvelut, kolmas sektori ja Rikosseuraamuslaitos. Hankkeen kokonaiskustannukseksi arvioidaan 10 miljoonaa euroa.

Vakaa demokratia ja luottamusyhteiskunta

Toimiva demokratia ja vakaa oikeusvaltio edellyttävät osallistumisoikeuksien ja vaikutusmahdollisuuksien yhdenvertaista toteutumista. Poistamalla osallistumisen esteitä ja vahvistamalla kaikkien väestöryhmien osallisuutta voidaan vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa yhteiskunnallista luottamusta. Kansliapäälliköt korostavat Mahdollisuudet Suomelle -esityksessään demokratiaa ja turvallista oikeusvaltiota yhtenä merkittävimmistä politiikkakokonaisuuksista seuraavalla hallituskaudella. Ydinviestinä on se, että turvallisessa oikeusvaltiossa vahvistetaan osallisuutta, osallistumisoikeuksien ja aktiivisen osallistumisen toteutumista ja hyviä väestösuhteita. Luodaan kansallinen demokratiaohjelma, jonka tavoitteena on vaalien luotettavuuden turvaaminen, yhdenvertaisen osallistumisen edistäminen, hallinnon avoimuuden lisääminen ja yhteiskunnallisen luottamuksen vahvistaminen.

Luottamus on yksi demokratian ja oikeusvaltion perustekijöitä, joka kytkeytyy läheisesti myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Luottamus on keskeinen yhteiskuntaa koossa pitävä voima. Edistyksellisessä demokratiassa hallinto toimii avoimesti ja yhdessä kansalaisten kanssa. Kyberuhkat, vaalivaikuttaminen, valeutiset ja epädemokraattiset liikkeet asettavat globaalisti haasteita demokratian toimivuudelle. Tehokas keino väärän tiedon tai valeutisoinnin leviämisen ehkäisemiseksi on demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen ja medialukutaidon edistäminen. Suomessa on myös noussut esille huoli osallistumisen eriytymisestä. Poistamalla osallistumisen esteitä ja vahvistamalla kaikkien väestöryhmien osallisuutta voidaan vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa luottamusta.

Suomalainen demokratia on kansainvälisessä vertailussa vahva. Merkkejä luottamuksen rapau-

tumisesta ja yhteiskunnallisesta eriytymisestä on kuitenkin nähtävissä. Äänestysaktiivisuus on laskusuunnassa. Nuoret äänestävät vähemmän kuin vanhemmat, ja mm. koulutus ja sosioekonominen tausta korreloivat aiempaa selvemmin nuorten äänestysaktiivisuuden kanssa.

Luodaan kansallinen poikkihallinnollinen ohjelma, jonka tavoitteena on, että kaikkien osallistumisoikeudet ja vaikutusmahdollisuudet toteutuvat yhdenvertaisesti. Ohjelman tarkoituksena on vaalien luotettavuuden turvaaminen, yhdenvertaisen osallistumisen edistäminen, hallinnon avoimuuden lisääminen ja yhteiskunnallisen luottamuksen vahvistaminen.

13

1. Alustava ajattelu mahdollisesta sisällöstä ja mukaan tarvittavien ministeriöiden ja niiden vastualueiden tunnistus

- Ohjelmassa selvitetään vaalijärjestelmän kehittämistä ja vahvistetaan vaali- ja demokratia-asioiden viestintää. Tavoitteena on, että vaalit koetaan oikeudenmukaisiksi ja äänestäjät saavat oikeaa ja kohdennettua tietoa vaaleista ja osallistumisoikeuksista. Arvioidaan keinoja äänestysaktiivisuuden nostamiseksi. (OM, VM, OKM)
- Varmistetaan vaalien ja sähköisten osallistumiskanavien saavutettavuus ja esteettömyys (OM, STM, VM).
- Turvataan vaalien luotettavuus varautumalla kyberuhkiin ja muuhun epäasialliseen vaalivaikuttamiseen. (OM, VNK, OKM, VM, PLM, LVM)
- Turvataan puolueiden ja ehdokkaiden toimintaedellytykset ja huolehditaan vaali- ja puoluerä-

hoituksen avoimuudesta. (OM)

- Luodaan edellytyksiä medialukutaidon edistämiseen ja demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen opettajankoulutuksessa, kouluissa ja nuorisotyössä. (OKM, OM)
- Pidetään huolta, että sähköiset demokratiapalvelut tukevat hallinnon avoimuutta ja vuorovaikutteisuutta sekä kansalaisten osallisuutta. Kehitetään uusia menetelmiä ja menettelytapoja yhdenvertaisen osallistumisen edistämiseksi. (OM, VM, OKM)
- Tuetaan kuntia ja maakuntia ottamaan käyttöön lainsäädännössä mahdollistetut osallistumiskeinot tuottamalla informaatiota, tarjoamalla koulutusta sekä rakentamalla ja kehittämällä sähköisiä osallistumispalveluita. (VM, OM, STM)
- Suunnataan rahoitusta demokratiaa vahvistaviin innovatiivisiin ja sektorirajat ylittäviin yhteishankkeisiin, joilla edistetään haavoittuvassa asemassa olevien osallisuutta, osallistumista, kansalaispätevyyttä ja vuoropuhelua päättäjien kanssa. (OM, VM, OKM, STM)
- Edistetään ja tuetaan korruption vastaisia toimia tavoitteena, että Suomi olisi jatkossakin yksi maailman vähiten korruptoituneista valtiosta. Hallinnon avoimuutta ja vastuullisuutta parannetaan valmistelemalla kansallinen lobbarekisteri. (OM, VM, VNK)
- Monipuolistetaan ja yhdenmukaistetaan valtioneuvoston kuulemismenettelyitä kehittämällä hankesuunnittelua, tukiprosesseja ja sähköisiä menettelyitä (mm. sähköinen lausuntomenettely). Varmistetaan myös, että valmistelijoilla on riittävä osaaminen sidosryhmäyhteistyöstä ja kuulemisesta muun muassa tarkentamalla ohjeistusta ja lisäämällä koulutusta. (OM, VNK, LVM)
- Kehitetään säädösvalmistelun seuranta-antamalla hallituskausittain kertomus lainvalmistelun tilasta ja kehittämiskohteista. Tätä varten muodostetaan paremman sääntelyn indikaattorit, jotka toimivat kertomuksen pohja-aineistona. (OM, VNK)
- Edistetään kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutusta ja tuetaan kansalaisyhteiskuntaa koskevien säädösten sujuvoittamista ja kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä. (OM, OKM, SM, STM)

2. Alustava arvio tarvittavista resursseista

- vastuuministeriö OM, mukana valmistelussa tulisi olla VM, VNK, OKM, SM, STM, LVM, PLM
- poliittinen VN-tason linjaus ohjelmasta välttämätön (esim. periaatepäätös)
- virkamiesvalmistelu tarpeellisia sidosryhmiä kuullen
- toimenpiteet ja osahankkeet budjetoitava erikseen.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi